

Yorùbá:
Journal of Yorùbá Studies Association of
Nigeria

Vol. 5 No.1

January 2008

ISSN 1595-1324

Yorùbá: Journal of Yorùbá Studies Association of Nigeria 5(1)

© Yorùbá Studies Association of Nigeria 2008
(Egbé Onímọ-Èdè Yorùbá Nàìjíríà)

All rights reserved. No part of this publication
may be reproduced or transmitted in any form
or by any means without permission.

First published January 2008.

Direct all enquiries to:
The Editor in-Chief
Dr. Duro Adeleke
Department of Linguistics and African Languages
University of Ibadan
Ibadan

Printed in Nigeria by Agoro Publicity Company, Ibadan

Yorùbá: Journal of Yorùbá Studies Association of Nigeria 5(1)

Editorial Board

Adesola Olateju*, Editor (University of Ibadan, Ibadan), Duro Adeleke, Acting Editor (University of Ibadan, Ibadan), Arinpe G. Adejumo (University of Ibadan, Ibadan), Diipo Gbenro (Oyo State College of Education, Oyo), Deji Medubi (University of Lagos, Akoka-Lagos), Adeyemi Adeyinka (Federal College of Education, Abẹokuta), Adeniyi Akangbe (CSS Bookshops Ltd. Lagos).

Consulting Editors

Prof. Oladele Awobuluyi (Adekunle Ajasin University, Akungba-Akoko), Prof. Olugboyega Alaba (University of Lagos, Lagos), Prof. Adedotun Ogundejì (University of Ibadan, Ibadan), Prof. Olufemi Adewole (Obafemi Awolowo University, Ile-Ife), Prof. Adeyinka Folurunso (Lagos State University, Ojo, Lagos), Prof. Olusola Adebajo (Olabisi Onabanjo University, Ago-Iwoye), Dr. (Mrs.) Olaide Sheba (Obafemi Awolowo University, Ile-Ife), Prof. Akinbiyi Akinlabi (Rutgers University, New Brunswick, New Jersey, US), Prof. Antonia Y. Folarin – Schleicher (University of Wisconsin, Madison, US), Prof. Adeleke Adeeko (The Ohio State University, Columbus, US), Prof. Tunde Akinyemi (University of Florida, Gainesville, US).

Yorùbá: Journal of Yorùbá Studies Association of Nigeria is currently published by the Yorùbá Studies Association of Nigeria (YSAN) twice a year (January and June respectively). The Editorial Board welcomes scholarly contributions concerning studies on various aspects of Yorùbá language studies as well as on literary, cultural anthropological, scientific and historical studies.

*on sabbatical leave

ÀKÓÓNÚ
(CONTENTS)

Oládíipò Ajíbóyè:	Ìṣẹ́ fàwélì olóhùn àárín inú àpólà oníbàátan Yorùbá: èrì láti inú àwọn èdè miíràn	1
Oládélé Awóbùtúyì:	Ìṣẹ́ fàwélì olóhùn àárín inú àpólà oníbàátan Yorùbá: a rejoinder	25
O.B. Olaoba:	Traditional legal institutions in Yoruba Societies	33
Funmi Fakoye: Ìgi 49	Ìmò è ro is é àfigis e yorùbá is é o nà	
Kozom H. Fola:	Evaluation of oral performance among the Ìjebu of the riverine stock	63
Omowunmi Ajoke Adisa:	The performance of rituals in Igunnukó's Festivals	73
Bunmi Olujinmi:	The portraiture of the Yorùbá woman as victim, villain and heroine in <i>Lagidigba</i> and <i>Senior Girls</i> video films	86
R.A. Adesuyan:	Mófiimù 'àì' nínú èdè Yorùbá	101
O.O. Adekola:	Ìfá corpus as literary reference in Yoruba theatre and films	109

ÌṢẸ́ FÀWÉLÌ OLÓHÙN ÀÁRÍN INÚ ÀPÓLÀ ONÍBÀÁATAN
YORÚBÁ: ÈRÌ LÁTI INÚ ÀWỌN ÈDÈ MIÍRÀN

Oládíipò Ajíbóyè*

1. Ìtáárà

Ọrò Ìṣekáriayé tó jẹ mọ èdè tí dáyé láti ojò tó tí pé. Láti igbà tí Gírámà Onídàrò tí Chomsky Ẹ agbàterù rẹ tí gbòde ni èrò pé tí ọrì tí ó bá maa Ẹ ẹ gba gbòdò lẹ Ẹ Ẹ Ẹ itupalẹ tayo èdè tí a fi Ẹ Ẹ gbékalẹ rẹ. Iyẹn ni pé ọkan-ùn ni Gírámà jákẹjádó agbáyé (*Universal Grammar*). Ohun tí Chomsky àti àwọn omolẹyìn rẹ gba ni pé gbogbo èdè agbáyé ni wón ni irufé àwọn ọfin/àlànà (*principles*) tí wón n Ẹ Ẹ àmúlò, àwọn ọfin wónyi si jẹ káriayé. Sùgbón àyè wà fún èdè kọkọkan láti Ẹ Ẹ àmúlò àwọn ọfin wónyi ni ọnà ọtọtọ (*parameters*). Apapọ méjèjì ni a mọ si *Principles and Parameters*. Fún ẹkúnrẹ àláyé wo (Chomsky 1981, Haegeman (1991), Radford (1997), Roberts (1997), àti àwọn Ẹ Ẹ miíràn. Antání àtise àmúlò irufé àwọn ọfin kan náà ni ọnà ọtọtọ gan-an ni ó n fa iyàtò àtò ọrò ní èdè kan si èdè miíràn. Nínú àpilẹko yìi, a ó wo abala àpólà ọrò-órúko tí a mọ si ihun oníbàátan láti fi Ẹ Ẹ àláyé pé chun tí ó wà nínú èdè Yorùbá ni ó wà nínú àwọn èdè tókú Q J.

Ní àkókò, Ẹ Ẹrì mètá ni Àpólà Oníbàátan pín si ní púpọ èdè P Ẹ Ẹ. Èyí kò si yó Yorùbá silẹ. Ẹ Ẹrì kan tí a fi hàn ní (1a) ni ibátan ajemònií (*genitive of possession*). Ẹ Ẹrì miíràn ni tí ajemáfihàn (*genitive of depiction*) gégé bí ó tí wà ní (1b). Ẹ Ẹrì kan tókú ni a mọ si ibátan ajemèpòn-ón (*genitive of modification*). Àpẹẹrẹ rẹ ni ó wà ní (1d).

- (1) a. ilé e Tundé ibátan ajemònií
b. àwòrán an Tundé ibátan ajemáfihàn
c. ọgbóntagi Ọ oniròyin ibátan ajemèpòn-ón

Nígbà tí ibátan ajemònií tó wà ní (1a) Ẹ Ẹ déédé pèlù itumọ̀ iní pòn-ń-bélẹ̀, pòn-ón-na itumọ̀ wà ní (1b) láàárín itumọ̀ ajemònií àti ajemáfihàn lásán. Ìdì ní wí pé àwòrán an Tundé lẹ̀ jẹ̀ fótò tí enikan ya Tundé, Ó lẹ̀ jẹ̀ àwòrán an Tundé tí ó fi ọwọ̀ ara rẹ̀ ya, tàbí kí ó jẹ̀ àwòrán ẹlòmíràn tí Tundé yà/rà abbl. Ní tí (1d), ibátan tí a tóká si

* Yunifásitì Èkó, Akọka, Yaba Lagos, Nigeria

Oládiipò Ajiboye: Isẹ fawẹli olóhùn áárin inú àpólá onibáátan Yorùbá: ẹ̀rì láti inú àwon èdè miiran

kò jẹ mọ́ iní rárá, sùgbón ihun àti írisí rẹ̀ ẹ̀ se déédé pẹ̀lú ihun àpólá ibátan (f.w. Partee àti Borschev 1999: 174). Idí nàà niyí tí a kò fí pé àpólá tí a n yèwò ní tí olóhùn pón-ń-bélé. Dípò bẹ̀, a pè é ní àpólá onibáátan tí itumọ̀ rẹ̀ lè jẹ iní tabí ẹ̀yí tí itumọ̀ rẹ̀ kò fí iní hàn. Ohun tó se pàtàkì ní pé ohun kan wà tó so àpólá méjèjì papọ̀. Àjosepọ̀ ajemó-sẹmántíki sí wà lááárin wọn.

Yàtò sí ohun tí a sọ nipa orísi ibátan lókè yí, ohun kan tún se pàtàkì tó yẹ kí a mẹnuba tó jẹ mọ́ àwon ọ̀rọ̀ orúkọ olóhùn bí bàbá, iyá, abbl., bí ó ti hàn ní (2).

- (2) a. bàbá a Túndé
b. iyá a Bóla

Ní (2), irú ọ̀rọ̀ bí bàbá ní ó máa n fí itumọ̀ ibátan tó lọ tààrà hàn. Tí a bá wo àpẹ̀rẹ̀ nàà dáadàa, a ó rí wí pé bàbá jẹ ẹ̀nikan tó dúró gégé bí "ẹ̀ni tó bí lágbaǵá". Itumọ̀ yí kò ní tabí sùgbón nínú, ó lọ tààrà (f.w. Déchaine 1993: 127).

Ohun miiran tó tún se pàtàkì ní ọ̀wọ̀ ibátan tí a n bá pàdẹ̀ nínú àwon ọ̀rọ̀ orúkọ aláiseeyàkùrò (inalienable nouns). Lára irufẹ̀ ọ̀rọ̀ orúkọ iní bẹ̀ ẹ̀yà ara bí ọ̀wọ̀, orí, apá, ojù, ẹ̀nu abbl. (f.w. Vergnaud and Zubizarreta 1992; Mühlbauer 2004).

- (3) a. orí i Títí
b. ọ̀wọ̀ ọ Bóla

Ibátan tí àwon ọ̀rọ̀ orúkọ wónyí ní ni tí 'ẹ̀yà-lára odindí' (wo Déchaine 1993: 127-133; Mühlbauer 2004a,b; 2005; Partee àti Borschev 1999). Ohun tí a n tọ́ka sí nipa àpẹ̀rẹ̀ (3) ní pé apákan lára odindí ara Títí ní orí jẹ.

Ní ikádí ifáára-yí, ohun tí a se àkànmọ̀lẹ̀ rẹ̀ nìbì ní pé ọ̀rọ̀ orúkọ onibáátan lè jẹ ẹ̀yí tí itumọ̀ ibátan máa jẹ jade nínú ọ̀rọ̀ orúkọ iní tabí kí itumọ̀ rẹ̀ jẹ ẹ̀yí tí a fí ihun imọ̀ imédèlò (pragmatic) dá mọ̀.

Ohun tí ó kàn léyìn àfihàn ihun onibátan àti àwon itumọ̀ tí a le rí fà yọ ní ọ̀rínkíniwín àlàyé lóri ijẹyọ Fawẹli Olóhùn Áárin (FOA) lááárin ọ̀rọ̀-orúkọ méjì tí a máa n bá pàdẹ̀ nínú ihun onibáátan nínú irú àwon àpẹ̀rẹ̀ òkè wónyí, kí a sì tọ́pinpin itumọ̀ àti isẹ̀ tí fawẹli nàà n se nínú àpólá onibáátan.

2 Itupalẹ

Ohun kan tí gbogbo àwon onimọ̀ Yorùbá tó n sise lóri ẹ̀ka Fonlólọ̀jì fẹ́kẹ́lé lóri ní wí pé FOA lè jẹyọ lááárin àwon ọ̀rọ̀-orúkọ méjì tó wà nínú ihun onibáátan (Ajiboye 2004a,b; Ajiboye 2005 àti nínú isẹ̀ yí, Awóbúlúyí 2004 àti àwon isẹ̀ miiran). Sùgbón ẹ̀nu kò kò lóri bí fawẹli nàà se n jẹyọ ní àwon ibikan tó jẹ pé ní àwon ibómiran a lè fẹ́ kù pátá pátá tabí kí ijẹyọ rẹ̀ jẹ wofún. Ẹ̀wẹ ẹ̀nu kò kò lóri isẹ̀ tí Fawẹli Olóhùn Áárin nàà n se nínú ihun onibáátan. Ohun tí a pè se àtise nínú àpilẹ̀kọ̀ yí ní láti fihàn pé isẹ̀ kan gbòogi wà fún fawẹli nàà nínú ihun onibáátan, iyẹn ní pé, ijẹyọ rẹ̀ kí i se gbẹfẹ̀ tabí àfidigerewú, atọ́ka ibátan ní.

Nitorí nàà, ọ̀nà méjì ní àlàyé tí a lè se nipa Mórà Olóhùn Áárin nàà pín sí. Ọ̀nà kan ní kí a gbà pé fawẹli yí ní isẹ̀ gúnmo kan tó n se, kí a sì fí ẹ̀rì tó tó nínú èdè yí àti àwon èdè miiran sẹgbè àlàyé wà. Ọ̀nà kejì ní kí a gbà gégé bí èrò àwon onimọ̀ kan wí pé fawẹli nàà kò ní isẹ̀ kan gúnmo tó n se ju ká fí digerewú lásán. Nínú àpilẹ̀kọ̀ yí ọ̀nà àkókọ̀ ní a ó tó. Léyìn tí a bá se àlàyé èrò tiwa tán, a ó sọ nipa ọ̀nà kejì nàà fáyé gbọ́ ká má bá á fàrí apákan dápá kan sí. A kò ní dá dúró nibẹ̀, a ó fihàn idí tí ọ̀nà kejì kò fí ní dára láti tò.

2.1 Itupalẹ Kíni: Atọ́ka ibátan ní FOA tí írisí rẹ̀ jẹ M_μOA ní ihun ipilẹ̀

Ní isòrí yí, ohun tí a dojúko ní agbékale ẹ̀rì àti àlàyé tó fí dánílójú pé fawẹli tó wà lááárin àpólá ọ̀rọ̀ orúkọ iní àti àpólá ọ̀rọ̀ orúkọ olóhùn ní ó n fí hàn pé ihun onibáátan ní àwon àpólá ọ̀rọ̀-orúkọ méjèjì tí jẹyọ. Írisí rẹ̀ ní ihun ipilẹ̀ sí ní mórà [μ] Olóhùn Áárin.¹

¹ Mora gégé bí a ti se ló ó nínú àpilẹ̀kọ̀ yí ní ó dúró fún pele tó ga ju egé iró lo nínú ipele Fonlólọ̀jì. Abé rẹ̀ ní egé irókiróó tó bá lè gba iró ohun (fawẹli, kónsónánti áranmúpè asesilẹ̀bù) máa n wà. Ó seese kí silẹ̀bù jẹ kiki mora tabí kí ó jẹ apapọ̀ kónsónánti àti iró tí mora gába lè. Amí tí a fí n dá mọ̀ ní [μ]. E jẹ kí a wo àfihàn rẹ̀ nínú àwòrán isalẹ̀ yí.

(i) a. $\begin{array}{c} \sigma \\ | \\ \mu \\ | \\ f \\ | \\ e \end{array}$

b. $\begin{array}{c} \sigma \\ | \\ \mu \\ | \\ n \\ | \\ n \end{array}$

2.1.1 Àlàyé MPOA ni Ilàà Fonolójì

Ohun àkókò tí ènìkèni lè ṣe àkíyèsì rẹ̀ ní pé ìrísí atóka ibátan tí a n se àyewò rẹ̀ maa n jẹ́ òkàn-ùn pèlú fawẹ̀lì tó kẹ́yìn Àpólá orúko-ini nìbí gbogbo nigbà gbogbo

- (4) a. ilẹ̀ e Titi
b. ilẹ̀ nlá a Titi

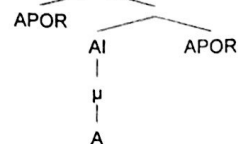
Ni (4a), [e] ni ìrísí fawẹ̀lì tó dúró fún atóka ibátan náà nitorí pé [e] ni fawẹ̀lì tó parí òrò-orúko tó tẹ̀lẹ̀. Sugbón ni (4b), [a] ni ìrísí fawẹ̀lì tó dúró fún atóka ibátan náà nitorí pé [a] ni fawẹ̀lì tó parí òrò èyànrúko inu apólá iní tó tẹ̀lẹ̀. Gẹ̀gẹ̀ bí a ti ṣò ṣàájú, ohun tó jẹ́ wà lógún nìbí ni àlàyé lóri iwúlò fawẹ̀lì olóhùn ààrín tó n jẹ́ yò nínú àpólá onibáatan àti ohun tó fà a tó fi jẹ́ pé kíkí àbúda ajemégèè iró fawẹ̀lì ni atóka ibátan náà maa n mú ti yò si fi ohun orí rẹ̀ silẹ̀. Ni (4), a ó rí pé ohun òkè ló wà lóri àwọn iró ti atóka ibátan gba iránmò rẹ̀, sugbón ohun ààrín ni a fi n pé fawẹ̀lì ti a n ṣòrò nipa rẹ̀ jade lenu. Látí ṣe àlàyé tó fèsè rínlẹ̀, a se àfiwé olóri-eka-edè Yorùbá pèlú éka edè Mòbà nìbí tó ye ká ti ti se bẹ̀.² Ohun ti a lè fi ògún rẹ̀ gbàri pèlú èrì àti àlàyé tó se gbàralé ni wí pé ohun tó fà iyàtò láààrín éka edè méjèjì lóri ohun ti a n ṣòrò bá n ọ̀nà ti wón gbà se àmúlò ofín Fonolójì. Àmò àbà wa ni pé àpapọ̀ Fonolójì, Mofolójì àti Sínthásì ní ó n se àfíṣọ̀ mofímù onibáatan ni aalá òrò orúko iní àti òrò orúko olóhùn. Ìrísí atóka ibátan náà ni ihun ipilẹ̀ ni a fihàn ni (5).

- (5) Ihun ipilẹ̀ ajemò Fonolójì:
Mora μ ti kò ni ìrísí ti ara rẹ̀ ni atóka ibátan

² Ohun ti ó fà a tó fi jẹ́ pé éka edè Mòbà yìi ni a yàn láyò ni wí pé nínú isè Awobuluyi (2004), wón fi yé wà pé àwọn éka edè kan wà ti fawẹ̀lì /i/ ti maa n jeyo gege bí èrì lání tako èrò pé atóka ibátan ni fawẹ̀lì náà. Niwón bí ó sì ti jẹ́ pé éka edè yìi ni aséwádii n sò, a gba pé kò buru ti a bá lo éka edè náà fesi sí àlàyé Awobuluyi náà

Ohun ti àbà yìi so ni pé ni ihun ipilẹ̀ mórà tó ni ohun (ààrín) tiré sugbón ti kò dá àbuda ajemégèè iró tiré ni ni ìrísí atóka ibátan. Ihun tó ti lè jeyo ni a fihàn ni (6)³

(6)

Lóri àbà yìi, a gba pé ofín iránmò ni ó n se lẹ̀ sí mórà olóhùn aarín ti kò ni ìrísí tiré nibèrè pépé ni olóri-eka-edè Yorùbá. Èrò yìi tako àbà Akinlabi (1985); Akinlabi àti Liberman (2000); Pulleyblank (1986, 2004) àti Ajibóyè a.y. (2004) tó so pé iró mórà yìi wà ni ihun ipilẹ̀ láisi iró ohun ti ara rẹ̀. Nitorí idi èyí ni àwọn isè ti a tóka sí yìi fi gba pé a gbòdò fun ni ohun ààrín amúlò tó kò sí ni ihun ipilẹ̀.

O ye kí a so fáyé gbó pé àbà miiran tó yàtò sí tiwà àti èyí ti a tóka sí lóké yìi tún wà o. Ohun ti àbà náà so ni pé ìrísí mórà olóhùn ààrín ni ihun ipilẹ̀ ni Yorùbá Àjùmólò ni /i/. Lóri èrò yìi, àlàyé ti wón fi sègbè lèyìn àbà wón ni pé ofín àránmò ló maa n se lẹ̀ sí fawẹ̀lì náà nitorí pé òun ló lè jù lo nínú àwọn fawẹ̀lì Yorùbá. Idi niyí tó fi jẹ́ wí pé ó maa n gba iránmò àbúda fawẹ̀lìkifawẹ̀lì tó bá wà ni sakani rẹ̀ nìbí púpọ̀ ldi yìi náà ló fi jẹ́ pé nìbí púpọ̀, fawẹ̀lì yìi kan náà ni a maa n pa jẹ́ tó bá fègbèkègbè pèlú fawẹ̀lì miiran ni aalá òrò. Nitorí náà ti a bá wo (7a), nìbí ti /i/ ti jẹ́ fawẹ̀lì àkókò nínú fawẹ̀lì méjì tó fègbèkègbè ni aalá òrò, ṣe ni fawẹ̀lì /i/ yìi gba iránmò. Àbuda ajemégèè iró fawẹ̀lì kejì, iyen /o/ Èwè, ni (7b) nìbí ti /i/ ti jẹ́ fawẹ̀lì kejì, sibi èun kan yìi ni ó gba iránmò àbúda fawẹ̀lì tó sàaju rẹ̀. iyen, /a/ (f.w. Awobuluyi 1982).

- (7) a. ni òòrùn > lóòòrùn
b. ará imọ̀dẹ > aráamọ̀dẹ

³ Ni Dechaine (2001:101) abe isòrí "K" ni mofímù ibátan yìi wà nitorí pé òun ló maa n fún àpólá olóhùn ni "KÉESÌ" giráma. Oun náà gba pé ó maa n jeyo gege bí mórà Olóhùn aarín (f.w. Bittner and Hale (1995)). Nínú àwòrán (6), A = Ohun aarín, AI = atóka ibátan APOR = apólá orúko

... se faweli ohun aarin inu apola onibaatan Yoruba: eri lati inu awon ede miran ...

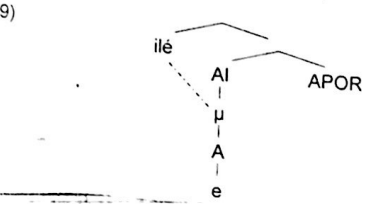
E gbodo se akiyesi gege bi a ti so saaju pe kiki abuda ajemegede-iro ni ofin aranimu sise le lori. Eyi se deede pelu akiyesi ti a se pe ninu ihun onibaatan, ofin iranimu ko ni nkan se pelu ohun cri faweli ti o ti gba iranimu re.

Yato si eyi, a mo wi pe ibatan to gbonngbon wa laaarin awon mora alaini-irisi-kan-pato ati /i/ ni Yoruba Ajumolo

(Pulleyblank 1988 ati Awobuluyi 1982). Eyi ni ko fi ye ko ya wa lenu lati ri iru idogba be nibi. Ohun ti a n so ni pe to ba je pe faweli /i/ wa ni ihun ipile ni olori-eka-edo Yoruba ti a si lo ofin aranimu, ti amulo ofin naa si je kannpa, ohun ti a maa ri ni ihun oko ko ni yato si aba ti a da pe mora alaini-abuda-kan-pato to wa pelu ohun aarin tire ni. Amo sa, a gba pe aba ti a da nibi rorun die ju ti awon isaju lo niwon bi ko ti je ki a sese maa da aba irisi ajemo-egede-iro-kan fun mofimu yii ni ihun ipile, be ni a ko ni sese maa lo ofin ifibo ohun aarin.

- (8) a. ile μ Tundé > ile e Tundé
b. owó μ Tundé > owó o Tundé

Ohun ti o waye ni ofin aranimu aranimu:

2.1.2 Ifonka MuOA ninu Apola onibaatan

E gbodo se akiyesi wi pe awon ibikan wa ti a le ti ma pe mora olohun aarin yii ninu ipede awon kan. Irufe sakani naa ni a fihan ni (10).

- (10) a. fila μ oga > fila oga
b. ewa μ ojo > ewa ojo

Fun aipe atoka ibatan, ti Mora Olahun Aarin duro fun ninu apeere oko, ohun ti o sele ni wi pe mora naa kuku wa nibi, se ni ofin iranimu ko waye ninu ipede wonyi. Eyi ni a kii fi ri atoka ibatan nibi ni ihun oko ninu ipede awon kan. Lati le gbe ofin to kogo je kaie ni awon ibi ti a ti n pe e ni iru apeere (8) ati ibi ti a kii saba ti i pe e ni iru apeere (10). aba wa ni pe se ni ofin Fonoloji inu ede Yoruba maa n mu ki ipaje mora naa waye ni awon ibi to ba ti ye. Ni pato, ni (11a), saaju oro-oruko olohun to bere pelu konnsananti, o pondandan ki ofin aranimu waye si mora atoka olohun, ki a si pe e jade lenu ninu ipede wa. Ni (11b), nibi ti mora yii ti jeyo saaju oro-oruko olohun to bere pelu faweli fun awon to maa n pe e, ofin kannpa iru eyi to maa n sele si ihun oro-oruko olohun to bere pelu konnsananti naa ni o n waye. Sugbon fun awon ti kii*pe atoka ibatan naa nigba ti o ba jeyo saaju oro-oruko olohun to bere pelu faweli ohun to sele ni pe se ni ofin aranimu kun lati sise re.

- (11) a. fila μ Kuntlé > fila a Kuntlé
b. fila μ ojo > fila (a) ojo

Afiwe olori-eka-edo Yoruba pelu eka ede Moba fihan pe irisi ajemo-fonetiiki mora yii ninu ipede mejeeji ko ri bakan naa. Aba ti a da ni pe ohun to fa a ni ona ototo to awon ipede mejeeji fi se amulo ofin fonoloji. Lati se akanmole ohun ti a n so nibi, e je ki a fi eri to daju han. Ni eka ede Moba, saaju oro-oruko to bere pelu konnsananti, /i/ ni irisi mora atoka ini naa nibi gbo.

(12) Moba Yoruba Ajumolo

a.	eri i	Kuntlé	-ori i	Kuntlé
b.	oju i	Kuntlé	oju u	Kuntlé
d.	ete i	Kuntlé	ete e	Kuntlé
e.	eo i	Kuntlé	owo o	Kuntlé
e.	use i	Kuntlé	ise e	Kuntlé
f.	oko i	Kuntlé	oko o	Kuntlé
g.	apa i	Kuntlé	apa a	Kuntlé

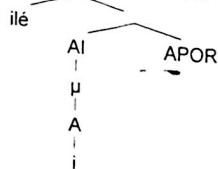
A dabaa pe bi o tile pe iyato wa ni ihun oko ninu awon ipede mejeeji, sibe mora μ ni irisi atoka ibatan yii ni ihun ipile ni Moba

* Iyato laaarin ipede mejeeji ninu awon oro bi eri/ori, eo/owo ati use/ise ko se pataki fun alaye ti a n se nibi

Ọ̀ṣẹ́ Ọ̀ṣẹ́ Ọ̀ṣẹ́: Ọ̀ṣẹ́ fàwẹ̀lì olóhùn àárín inú àpólá onibáátan Yorùbá: èrì láti inú àwọn èdè mǐlǎn.

gégé bí tí olóri-ẹ̀ka-èdè Yorùbá. Ohun tí a lè ẹ́ gégé bí àláyè ní pé nǐgbakúgbà tí ọ̀rọ̀-orúkọ olóhùn bá bèrè pèlú kónsónántì. ọ́ maa pondandan kí mórà yíi gba àbúdá fàwẹ̀lì amúléró (default) /i/ (f.w. Pulleyblank 1983, 1988 and Akinlabi 1985).

(13) Mórà μ gba àbúdá fàwẹ̀lì amúléró /i/

Amó sá, nǐgbà tí ọ̀rọ̀-orúkọ olóhùn bá bèrè pèlú fàwẹ̀lì fún àwọn èlèdè yíi, mórà yíi kíi sàbà gba àbúdá fàwẹ̀lì amúléró. Ídì nìyí tí ó fí lè dí pípajẹ nìbì tí a kò bá tí pè é ní ihun òkè ní ipèdè won.

- (14) a. filà μ Kúnlé > filà i Kúnlé
b. filà μ ọ̀jọ > filà ọ̀jọ

Ohun tò fá á nàà nìyí tí a kò fí ní irú àpẹẹrẹ tò wà ní (15) ní Mòbà.

- (15) a. *filà i ọ̀gá
b. *owó i ọ̀jọ

Ohun kan pàtáki tí a rí fá yó, tí a fẹ́ kí ẹ́-ẹ́-ẹ́ àkíyèsì nipa ijeyo mórà yíi nǐgbà tí ọ̀rọ̀-orúkọ olóhùn bá bèrè pèlú fàwẹ̀lì ní Mòbà atí olóri-ẹ̀ka-èdè Yorùbá ní wí pé nǐgbà tí ijeyo rẹ́ jẹ́ wófún ní olóri-ẹ̀ka-èdè Yorùbá ọ́fín tò dé é ní Mòbà ní pé kò gbódó jeyo rára.

2.1.3 Ijeyo Mórà Olóhùn Àárín: èrì sǐntààsì

Ohun tí ó kàn ní kí a wo ijeyo mórà yíi ní sàkání sǐntààsì. Ohun tí a se àkíyèsì ní pé kíkì inú ihun onibáatan tí àpólá olóhùn tí tele àpólá ini ní mórà yíi tí lè súyó (16).

Yorùbá: Journal of Yorùbá Studies Association of Nigeria 5 (1)

(16)	APOR ÌNÍ	+	APOR OLÓHUN
	Àmúwólé		Àmújádé
a.	àsà μ	Kúnlé	àsà a Kúnlé
b.	ẹ̀wù μ	Kúnlé	ẹ̀wù u Kúnlé
d.	irù μ	Kúnlé	irù u Kúnlé
e.	igò μ	Kúnlé	igò o Kúnlé
ẹ.	àpò μ	Kúnlé	àpò o Kúnlé

Sùgbón tí àpólá kejì kíi bá ẹ́ ọ̀rọ̀ orúkọ olóhùn, kò ẹ́ẹ́ ẹ́ kí mórà olóhùn àárín súyó. Sàkání kan tí a tí fẹ́ fí èyí hàn ní ibi tí ọ̀rọ̀ orúkọ ini tò wà ní (16) tí gba ẹ̀yán lásán tí ọ̀rọ̀ orúkọ olóhùn kò tẹ́.

(17) APOR ÌNÍ + Èyán

- a. àsà burúkú
b. ẹ̀wù funfun
d. irù gígùn
e. igò kékeré
ẹ. àpò peḗḗ

Gégé bí àmújádé àpẹẹrẹ (17) tí fihàn, mórà olóhùn àárín kò gbódó súyó, bí bèẹ́ kò ipèdè tí kò bétimu ní a maa sẹ́dà. Tí a bá fí tǔlǎsì gbé mórà olóhùn òkè sí àárín àpólá orúkọ àtí ẹ̀yán, ipèdè tí kò bétimu ní a maa sẹ́dà.

(18) APOR ÌNÍ + MOA + Èyán

a.	àsà burúkú	>	*àsà a	burúkú
b.	ẹ̀wù funfun	>	*ẹ̀wù u	funfun
d.	irù gígùn	>	*irù u	gígùn
e.	igò kékeré	>	*igò o	kékeré
ẹ.	àpò peḗḗ	>	*àpò o	peḗḗ

È ẹ́-ẹ́-ẹ́ àkíyèsì ohun ijora tò wà nínú àwọn àpẹẹrẹ ọ̀wó méjèjì: kónsónántì ní ó bèrè ẹ̀yán ní (16), kónsónántì nàà ní ó bèrè ọ̀rọ̀ orúkọ olóhùn ní (18). Sùgbón nǐgbà tí a pé mórà olóhùn ní (16), a kò lè pé ní (18) nìbì tí ẹ̀yán lásán tí tẹ́. Nìtòrí nàà, èrì sǐntààsì nàà ẹ́gbẹ́ lẹ́yìn wí pé kíi ẹ́ gbẹ́fẹ́ ní ijeyo mórà olóhùn àárín nínú ihun onibáatan lédè Yorùbá. Gbọ́ngboin ní ihun sǐntààsì wà lẹ́yìn rẹ́.

Kíkì igbà tí irú àpẹẹrẹ (18) maa ẹ́é gbà ní kání ẹ̀yíkẹ́yíi ọ̀rọ̀ ẹ̀yán nàà pa isòrì rẹ́ dà láti ẹ̀yán (19a) sí ọ̀rọ̀ orúkọ (19b) nǐgbà

2.2 Itupalẹ kẹjì: M_{POA} kii se atoka ibatan (Awobuluyi 2004)
 Ni isori yii ni a ti se agbeyewo alaye abá miiran ti Awobuluyi (2004) dá láti fi se atako irú alaye ti a se ni 2.1 Ninu ise Awobuluyi ti a menuba yii, kókó méta ni ó se patàki ti a fẹ gbeyewo. Èkíní ni wí pé Awobuluyi tako abá pé mórà μ olóhùn àárín n se ise atoka ibatan. A se agbeyewo eyi ni 2.2.1. Èkejì, ó sọ pé mórà μ olóhùn àárín kò yàtò sí fawẹlì isedá ọrò (prosthetic vowel). A se agbeyewo èrò yii ni §2.2.2. Èketa, ó tún sọ pé ijeyo mórà μ olóhùn àárín yí a máa wáyé nigbà tí aṣafò bá n siyeméjì. Èyí ni a gbekalẹ ni §2.2.3. Báyii, ẹ máa bá wa ká lẹ.

2.2.1 Ihun Apólà onibàatan kò nilò atoka

Ni ifesi si ise Ajiboye (2004b), eyi ti ise ti a n se lowo bayii gunle, Awobuluyi (2004) sọ pé kò si atoka ibatan kankan tò wà láààrin Ọrò-orúko olóhùn àti Ọrò-orúko iní lédè Yorùbá gégé bi ise Ajiboye náà ti sọ faye gbò. Gégé bi èrò tiwon, mórà μ olóhùn àárín tí a máa n rí ninu ihun onibàatan kò ní àkòónú síntààsi tàbí sémántiiki rárà. Lórí èrò yii, wón sọ pé:

possession is expressed in Standard Yorùbá with noun phrases formed by simply juxtaposing either two noun phrases or a noun phrase and an appropriate possessive pronoun in that order. (Awobuluyi 2004:1)

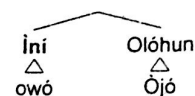
Ohun tí àyòlò wón yí fi yéni ni wí pé fífi iní hàn ní Yorùbá máa n wáyé sákálá ní pa siso Apólà ọrò-orúko méjì tàbí Apólà ọrò-orúko kan àti ọrò-orúko orúko afinihàn pò. Ẹ jẹ kí a se àkiyèsí àpẹẹrẹ tò wà ní (24) èyí tí a fà yò láti inú isẹ́ tí a tọ́ka sí-yí:

- (24) a. Owó Ojò
 b. Owó rẹ (Awobuluyi 2004:2)

Nínú itupalẹ tí Awobuluyi, ihun awon àpẹẹrẹ (24) ni ó máa jẹ irú èyí tí a fihàn ní (25).⁵

⁵ Lójú tiwa, àpẹẹrẹ tò wà ní (24b) kò sí lédè Yorùbá nitorí Yorùbá kii sòrò bẹẹ. Ni ipèdè tò se ẹ gbà, dandan ni kí mórà olóhùn àárín jeyo bi a ti fihàn ní (i).
 (i) owó o rẹ

(25)

Gégé bi itupalẹ yí fi yéni, kò sí ohun tò jọ atoka ibatan ní Yorùbá o!

Ohun àkòkọ tí a gbòdò se àkiyèsí nípa awon àpẹẹrẹ tò wà ní (24) àti àfihàn ihun wón ní (25) ni pé wón kò se àfihàn àjọsẹpò tò wà láààrin ọrò-orúko olóhùn àti ọrò-orúko iní. Ní patàki, a ti sọ di mímò wí pé ọrò orúko méjì tò bá wà nínú ihun onibàatan gbòdò ní mofimú ibatan láààrin. A ti se àkànmólẹ rẹ lókè pé àjọsẹ-tò fese rinlẹ wà láààrin olóhùn àti iní ní Yorùbá gégé bi ti awon ede miiran. A si tún ti se àwìjare pé àmi ibatan ni ijeyo FOA tò wà láààrin ọrò-orúko méjèjì. Ohun tí a gbàgbò ni pé ofin fonolójì ni kò gbà nigbakugbà tí a kò bá pe atoka ibatan yí jade. Nitorí náà àiní irisí (isofa) ajemofonolójì kò sọ pé kí ibatan iní parẹ. Nínú imò èdà-èdè pèlú àpẹẹrẹ láti inú awon ede agbayé, àyè wà fún irisí ofo láti ní itumọ ibatan. Iyẹn ni pé isori ofo ajemofonolójì ni síntààsi faye gbà.

Kò sí ohun tí o fese rinlẹ gégé bi àwìjare tayo ọgòdòrò àpẹẹrẹ tí a ti gbekalẹ sàájú tò fi idí awon ọgangan ipò tàbí sàkání tí a ti rí ijeyo fawẹlì olóhùn àárín hàn. Gégé bi iránnilétí, ẹ jẹ kí a tún fún yín ní àpẹẹrẹ kan irú èyí tí a ti rí sèyin.

- (26) a. owó o Bùnmi
 b. *owó Bùnmi

Àibétimu àpẹẹrẹ (26b) kò sèyin àisí fawẹlì olóhùn àárín láààrin owó àti Bùnmi. Kíkí ohun tí agbekalẹ Awobuluyi fi hàn kò ju pé olóhùn àti iní jẹ ọrò-orúko méjì. Ẹ gbò èrò Awobuluyi lórí ohun tí wón fi gbà pé kò sí atoka ibatan nínú ihun onibàatan lédè Yorùbá:

Kíkí ibi tí a ti lè rí ihun tò wà ní (16b) ni inú àkòtò Yorùbá tò jẹ pé àyògbà lásán ni ipinnu bẹẹ gunle. Ofin Fonolójì ni ohun tí a n yewò nibi jemó. Bí ọrò tilẹ rí báyii, awon eka ede kan wà b.a. Mòbà, tí atoka ibatan yí kii ti súyò nínú ihun tí a n sòrò bá nibi. Èyí ni a fihàn ní (ii).
 (ii) eó o rín (Mòbà dialect)
 Sùgbón gégé bi a ti mò, kí i se igbà gbogbo ni a lè lo máa tanna wà ohun tí kò sonu nínú awon eka ede nigbà tí ẹrì tò tò wà nínú ojúlówó ede fúnra rẹ.

whether a given NP1 NP2 construction signifies possession or mere apposition in the language is actually a function either of the context or of the meanings or semantic classes of the individual lexical items involved (Awóbùlúyì 2004: 6).

tí wón sọ nínú àyọlò òkè ni pé bọyá ihun APOR1 APOR2 ẹ̀ ẹ̀ ní tábí àlájé lédè Yorùbá gùn lórí ògangan ipò ijẹyọ tábí ti tábí isọrì sémántíkì tí ọrọ̀ inú-àpólá bẹẹ.

Sùgbón a fẹ́ fi yé àwọn ònkàwé wa pé ohun tí a ti n ẹ̀ ẹ̀ àlájé gan-an ni ó sẹ̀gbẹ̀ lẹ́yìn àkíyèsí Awóbùlúyì nípa pé ibátan lè lákàà-òrò tábí ti ògangan ipò-ijẹyọ (contextually or lexically nined). Báwò ni a ẹ̀ lè mò wí pé ọrọ̀ orúkọ méjì tí ó sẹ̀gbẹ̀ nínú ipèdè jẹ́ ibátan? Ọ̀nà kan pàtàkì ni ká a rí mọ́fímù

a fi ibátan hàn nínú ihun náà, kíí ẹ̀ ẹ̀ ti àfòyemò lásán. Kí wá òlúlúyì pé fàwẹ̀lì olóhùn àárín tí a ti n sọ nípa ẹ̀ ẹ̀ yí. Idáhùn sí yíí wá ní 2.2.2 àti 2.2.3.

múkípèdè-já-gaara lásán ni Fàwẹ̀lì Olóhùn Àárín in tí Awóbùlúyì ménubà láti bí àbá wa şubú ni pé amúkédè ni Fàwẹ̀lì Olóhùn Àárín (FOA). Awóbùlúyì ẹ̀ ẹ̀ àwíjare wí pé nínú ihun oníbàátan kò tayo sàkání fonólójì. Nígbà tí wón n láti inú àwọn ẹ̀ka èdè Yorùbá bí Mòbà, Èkiti, Ìkàrẹ̀ àti Ọ̀wọ̀, pé fàwẹ̀lì Z-nrẹ̀n DWhun-şẹ amúkípèdè-já-gaara lásán ni ulò-şẹ kò ju kí a fi tún ihun àwọn ọrọ̀-orúkọ tí kíí ẹ̀ ẹ̀ (kò bá bátàni ihun ipilẹ̀ mu) lédè Yorùbá ẹ̀. -Şqmwe tí àwọn ọrọ̀-orúkọ kànoníkà ni wónyí: (i) a kò şedá wón; (ii) a n láti inú èdè kan wò inú èdè míràn; (iii) ihun wón gbòdò Àpẹ̀rẹ̀ irú àwọn ọrọ̀ bẹ̀ ló wá ní (27).

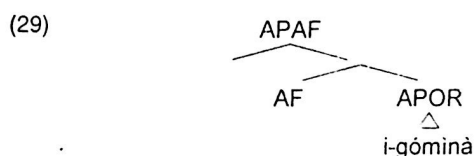
iké -
omi
epo
ẹfọ
ojà

á wá wá àwọn àpẹ̀rẹ̀ tó wá ní (27)

Yorùbá: Journal of Yorùbá Studies Association of Nigeria 5 (1)

- (28) Mòbà Yorùbá Àjùmòlò
a.	i-gómìnà	gómìnà
b.	i-télò	télò
d.	i-bíríkì	bíríkì
e.	i-délé	Délé
ẹ.	i-kúnlé	Kúnlé
- (Awóbùlúyì 2004: 9-10)

Fún irufé àwọn ọrọ̀ tí a ẹ̀ ẹ̀ àpẹ̀rẹ̀ wón ní (28), àbá Awóbùlúyì máa fún wá ní ihun tó wá ní (29), níbí tí fàwẹ̀lì tí wón pé ní Z-nrẹ̀n DWhun-şẹ amúkípèdè-já-gaara tí jẹ́ ara APOR nínú APAF.⁶

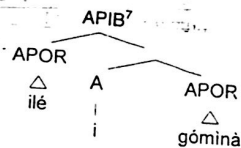

Ọ̀pẹ̀ ẹ̀ ẹ̀ èrò àti àlájé Awóbùlúyì, ìgbàkúgbà tí ọrọ̀-orúkọ tó bẹ̀rẹ̀ pẹ̀lú kòńsónàntì bá jẹyọ nínú ihun oníbàátan, fàwẹ̀lì Z-nrẹ̀n DWhun-şẹ amúkípèdè-já-gaara yíí kan náà ni a máa n rí. Ẹ́ jẹ́ kí a wá àpẹ̀rẹ̀ tí wón fi sẹ̀gbẹ̀ lẹ́yìn èrò yíí.

- (30) Mòbà.
a.	ulé	i-gómìnà
b.	asọ	i-télò
c.	eó	i-bíríkìlà
d.	ata	i-délé
e.	òwú	i-kúnlé

Nínú Ajíbóyè (2004a,b) àti níbí, ohun tí a pé fàwẹ̀lì kan náà ni atọ́ka ibátan.

(31)

Àwìjàré mǐràn tí Awóbúlúyí tún gbékalẹ̀ láti sẹ̀gbẹ̀ lẹ́yìn èrò pé FOA jẹ́ Z-nrẹ̀n DWhun-se amúkípèdè-já-gaara ni èyí tó rọ̀ mó iró ohùn tó wà lórí atọ́ka ibátan yíí. Lórí idí tí FOA se máa n ní iró ohùn àárín, wọn sọ pé:

MTS cannot but bear mid tone, as it is a mere surface manifestation of a prosthetic vowel /i/ with mid tone that is required to restructure otherwise phonologically deviant or noncanonic nouns when used at least NP-internally in all varieties of Yorùbá (p. 17).

Ohun tí wón n sọ níbi ní pé:

Silẹ̀bù Olóhùn Àárín kò lè se aláíní ohùn àárín nitorí pé ijẹ́yọ̀ rẹ̀ wà fún átúnṣe ihun àwọn ọ̀rọ̀-orúkọ tí kii se kánóníkà nígbà tí a bá lò wón nínú ihun APOR lédè Yorùbá.

Gégé bí a ti sọ sáájú, àlàyé wón nípá mórà olóhùn àárín yàtò sí tiwà. Àwọn isọ̀rọ̀ kan sì wà nínú àlàyé wón náà. Isọ̀rọ̀ àkókọ̀ ni òtẹ̀/okùn tó de ijẹ́yọ̀ fawẹ̀lì Z-nrẹ̀n DWhun-se amúkípèdè-já-gaara mó kíkí àlálà ọ̀rọ̀. Ibẹ̀rẹ̀ tó sùyo ní pátó ní pé, kí ló dé tó jẹ́ pé inú Apólà Orúkọ ni òtẹ̀ náà mọ́? Tó bá jẹ́ pé-nitòótọ̀ fawẹ̀lì Z-nrẹ̀n DWhun-se amúkípèdè-já-gaara ni mórà yíí, ó yẹ kí a lè rí ní ibẹ̀rẹ̀ ọ̀rọ̀ ní. Sùgbón èyí kò rí bẹ́ẹ̀. Èri àiribẹ́ẹ̀ náà ni a fi hàn ní (32b).

- (32) a. Mo rí [orí i-gómìnà] Yorùbá Àjùmòlò
b. *I-gómìnà rí mǐ.

⁷ APIB = Apólà ibátan

Kódà ní Mòbà tí-ijẹ́yọ̀ fawẹ̀lì [i] yíí tí wópọ̀ níbi tí kónsónántì bá tí bẹ̀rẹ̀ ọ̀rọ̀ orúkọ, wófún ni ijẹ́yọ̀ rẹ̀ ní ibẹ̀rẹ̀ ọ̀rọ̀.

- (33) a. I-kúnlé rí mǐ Mòbà
b. Kúnlé rí mǐ

- (34) a. I-gbéíngá yá - á Mòbà
b. Gbéíngá yá á

Káráyẹ̀ ní ọ̀rọ̀ pé ijẹ́yọ̀ fawẹ̀lì yíí jẹ́ wófún ní Mòbà. Nígbà tí àpẹ̀rẹ̀ (33) àti (34) fihàn pé wófún ní tí ọ̀rọ̀ orúkọ tó ti jẹ́yọ̀ bá wà ní ipò olùwà, ohun tí àpẹ̀rẹ̀ (35) fihàn ní pé bákán ni ọ̀rọ̀ rí tí irú ọ̀rọ̀ orúkọ bẹ́ẹ̀ bá jẹ́yọ̀ ní ipò àbọ̀.

- (35) a. Mǐ ín pe Ikúnlé Mòbà
b. Mǐ ín pe Kúnlé

Àmọ̀ nínú ihun onibáátan dandan ni ijẹ́yọ̀ fawẹ̀lì [i] olóhùn àárín sáájú ọ̀rọ̀-orúkọ tó bẹ̀rẹ̀ pẹ̀lú kónsónántì ní Mòbà.

- (36) a. Ìwé i-kúnlé rẹ̀ é Mòbà
b. *Ìwé Kúnlé rẹ̀ é

Ní ikádíí, ohun tí a rí fàyo ní pé ní Mòbà, wófún ni ijẹ́yọ̀ fawẹ̀lì yíí pẹ̀lú àwọn ọ̀rọ̀ orúkọ pón-ń-béle sùgbón kán-ń-pá ni ọ̀rọ̀ ijẹ́yọ̀ fawẹ̀lì náà ní ihun onibáátan àti tó bá jẹ́ pé ọ̀rọ̀ orúkọ olóhùn bẹ̀rẹ̀ pẹ̀lú fawẹ̀lì. Iyàtò ajẹmọ̀-sintáàsi yíí ní kò sí-nínú àwìjàré-Awóbúlúyí. Èwẹ̀, gégé-bí a ti fi hàn níbi púpọ̀, kànnípá ni ijẹ́yọ̀ rẹ̀ nínú ihun onibáátan ní Yorùbá Àjùmòlò. Kíkí ibi tí ọ̀fin fonólójí kò bá tí fàyẹ̀gbà á ni a kii tí í pé é jade lẹ́nu.

2.2.3 Àmì Iyẹ̀mẹ̀jì-lásán ní Fawẹ̀lì Olóhùn Àárín

Kókó kan tókú tí isẹ̀ Awóbúlúyí (2004) fi tako èrò pé FOA kii se atọ́ka ibátan ní pé wón ní, igbakúgbà tó..bá jẹ́yọ̀ nínú ihun onibáátan tí ọ̀rọ̀ orúkọ olóhùn bá tí bẹ̀rẹ̀ pẹ̀lú fawẹ̀lì, ohun tó fa sàbàbí ijẹ́yọ̀ rẹ̀ ní pé olùsọ̀rọ̀ n sīyẹ̀mẹ̀jì. Gégé bí a ti fihàn nínú isẹ̀ yíí àti nínú àwọn isẹ̀ tó ti wà nílẹ̀ sáájú (Bámgbósé 1990, Akinlabi àti Liberman 2000), ijẹ́yọ̀ FOA nínú ihun onibáátan kii se àmì

isiyeméji rará. Akiyèsí Akinlabí àti Liberman, tí ó sègbè lèyìn iwádi tiwa náà ni a lè rí nínú àyọlò láti inu isẹ wón tó wà ní isálẹ̀ yìi:

A Mid tone vowel occurs pervasively (though usually optionally) in the middle of such genitive constructions. It assimilates in quality to the vowel that precedes. This vowel is obligatory only when the possessor (the noun in second position) is consonant-initial. When the second noun is vowel-initial (the normal situation), then the vowel is optional. In the case of a vowel-initial possessor, it is natural to think of this extra vowel as an optional possessive morpheme. In the case of a consonant-initial possessor, we are tempted to think of it as an empty prefix. (Akinlabí and Liberman 2000: 17)

Ohun tí wón sọ ní pé:

Fáwẹ̀lì olóhùn ààrín mǎa n jẹyọ níbi tí a kò rokán ní ààrín ihun onibaatan bí ó tilẹ̀ jẹ pé wófún ní ijẹyọ náà jẹ. Ó mǎa n gba iránmọ̀ àbúdá fáwẹ̀lì tí ó bá tẹ̀lẹ̀. Kán-n-pá ní nígba tí ọ̀rọ̀ orúkọ olóhùn bá bèrẹ̀ pẹ̀lú kónsónánti (iyen ọ̀rọ̀ orúkọ kéjì). Nígba tí ọ̀rọ̀ orúkọ kéjì bá bèrẹ̀ pẹ̀lú fáwẹ̀lì, ijẹyọ rẹ̀ jẹ wófún. Níbi tí ọ̀rọ̀ orúkọ olóhùn bá tí bèrẹ̀ pẹ̀lú fáwẹ̀lì, ó tónà láti gbà pé fáwẹ̀lì yìi jẹ mófiimù iní. Ní tí ọ̀rọ̀ orúkọ olóhùn tó bèrẹ̀ pẹ̀lú kónsónánti, a féréè lè sọ pé wúnrèn atúnhun-se tí irisi rẹ̀ jẹ ọ̀fọ̀ ní.

Ejẹ́ kí a pe ákiyèsí yín sí àwọn ohun ijọra láààrín èrò tiwa àti tí Akinlabí àti Liberman. Èkíní, wón gbà pé ijẹyọ FOA nínú àwọn ihun kan jẹ wófún. Èkéjì, wón ní fáwẹ̀lì náà mǎa n gba iránmọ̀ àbúdá fáwẹ̀lì tí ó bá tẹ̀lẹ̀. Èkéta, wón sọ pé níbi tí ọ̀rọ̀ orúkọ olóhùn bá tí bèrẹ̀ pẹ̀lú fáwẹ̀lì, ó tónà láti gbà pé fáwẹ̀lì yìi jẹ mófiimù iní. Ní tí ohun iyátò, wón sọ pé ní tí ọ̀rọ̀ orúkọ olóhùn bá bèrẹ̀ pẹ̀lú kónsónánti, a féréè lè sọ pé wúnrèn atúnhun-se tí irisi rẹ̀ jẹ ọ̀fọ̀ ní. Bí ó tilẹ̀ jẹ pé idi tí wón fí sọ bèè kò hán gbangba nínú isẹ wón náà, ohun tí ó tún mú kí èrò wón yìi rú ní lójú ní pé èrò wón kò dógba dèlẹ̀ kò sèé se kí a sọ pé ohun kan n se isẹ ọ̀tọ̀tọ̀ nínú ihun kan soso: mófiimù onibaatan àti wúnrèn atúnhun-se. Gégé bí a tí se àláyé rẹ̀ níbi pẹ̀lú ẹ̀rì láti inu èdè náà tí a tún fí ohun tí tíórí wí sègbè

lèyìn rẹ̀, ó dájú pé kò sí 'tábi-sùgbón' pé ijẹyọ fáwẹ̀lì náà nínú ihun onibaatan kò ní isẹ méjì tayo atóka ibáatan. Ibi tí kí í sáàbà tí jẹyọ tábi tí ijẹyọ rẹ̀ bá tí jẹ wófún, ohun tó fà á ní bí a se n yara tábi rọra sọrọ̀. Gégé bí àpẹrẹ̀, ní (37), tí a bá yara sọrọ̀, a kò ní pe fáwẹ̀lì olóhùn ààrín náà. Şugbón tí a bá n rọra sọrọ̀, a ó pé é.

- (37) a. ilé (e) ọjó
b. omọ (o) akin
c. okọ (o) ọjó

(Akinlabí àti Liberman 2000: 18)

3. Èrì láti inu àwọn èdè miiran

Bí ó tilẹ̀ jẹ pé a tí fí idi rẹ̀ múlẹ̀ gbọngbọ́n pẹ̀lú ẹ̀rì láti inu èdè Yorubá fúnra rẹ̀ pé atóka ibáatan ní fáwẹ̀lì olóhùn ààrín tí a mǎa n rí ní ààrín ọ̀rọ̀-orúkọ olóhùn àti ọ̀rọ̀-orúkọ iní, síbẹ̀ a tǎnná kojá lọ sínú àwọn èdè miiran láti wo bí ọ̀rọ̀ se rí. Ohun tí a rí mú bọ̀ ní pé ọ̀gòdòrọ̀ èdè ní ó fihàn kedere wí pé mófiimù tó dúró fún atóka ibáatan wà. Diẹ lára àwọn èdè bèè ní *Hebrew*, *Turkish*, *Japanese*, *Blackfoot* àti *Cree*. Ní (38a), irufẹ̀ ihun onibaatan tí a mò sí Construct state lédè *Hebrew* ní *šel* jẹ atóka fún. Ní (38b), *no* ní atóka ibáatan yìi kan náà lédè *Japanese*. Wáyí o lédè *Blackfoot* gégé bí ó tí hàn ní (38d), irisi atóka náà ní *m* nígba tí èdè *Cree* se àfihàn rẹ̀ gégé bí i -*im*. Eyí ní a fihàn ní in (38e).

- (38) a. *Hebrew*
ha-bayit šel ha-iša
atóka ašàfihàn-ilé atóka ibáatan atóka ašàfihàn-
obinrin
'ilé obinrin' (Siloni 1997: 24)

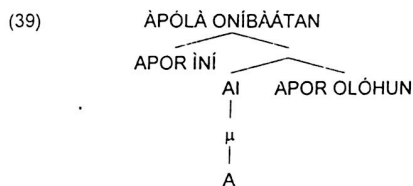
- b. *Japanese*
masaru-no hon
masaru-atóka ibáatan iwé
'iwé e Masaru' (Kiyotà, ní ifojúrinjú)

Oládíṣọ̀ Ajíbáyé: Isé fàwélí olóhùn àárín inú àpólà oníbáátan Yorùbá: èrì láti inú àwọn èdè miiran

- d. *Blackfoot*
nisapikitsox tsàatsi-m
mi òrúka- atóka ibátan
'òrúka à mi' (Mühlbauer, ní ifojúrinjú)

- e. *Cree*
o-minòs-im-a
rè-ològbò- atóka ibátan-?
'ològbò o rè' (Mühlbauer, ní ifojúrinjú)

Nitorí nàà, kò sí bí ọ̀bọ̀ tí ẹ̀ se orí tí inàkí kò ẹ̀ se tirẹ̀. Nínú gbogbo àwọn èdè tí a tóka sí wònyí, ọ̀kọ̀ọ̀kan àpólà oníbáátan ní ó ní ọ̀rọ̀ orúko méjì tí ó fí hàn wí pé àjọsepọ̀ wà láàárín wọn nipa ijẹyọ atóka ibátan. Tí ó bá rí bẹ́ẹ̀, ihun tó bá máa kógo já tí yóò sí jẹ́ itẹ̀wọ̀gbà lédè Yorùbá gbọ́dọ̀ fí àkóónú àpólà nàà hàn kedere, iye ọ̀rọ̀ orúko méjì àti atóka ibátan.

Kí ó máa dà bí ènì tó fá orí apákan dápákan sí, a fẹ́ sọ̀ di mímọ̀ wí pé àwọn èdè kan wà tí atóka ibátan wọn kò sí láàárín ọ̀rọ̀

orúko olóhùn àti ọ̀rọ̀ orúko iní. Ọ̀kan lára èdè bẹ́ẹ̀ ní Hungarian nibi tí atóka ibátan -ja tí tẹ̀lẹ̀ ọ̀rọ̀ orúko iní:

- (40) a. a te kalap-ja-i-d
atóka aṣáfihàn rẹ̀ ate-atóka ibátan-ọ̀pọ̀-eyo
'ate è rẹ̀'

Yorùbá: Journal of Yorùbá Studies Association of Nigeria 5 (1)

- b. (a) Mari kalap-ja-i-Ø
atóka aṣáfihàn Mèrì ate- atóka ibátan-ọ̀pọ̀-eyo
'ate Mèrì' eniketa
(Alexiadou and Wilder 1998: 3)

Ohun tí a tóka sí ní èdè Hungarian yàtò sí èrò pé atóka ibátan kò sí rárá. Ọ̀fin àgẹfò sí lẹ́ ẹ̀ se àlàyé idí tí ọ̀rọ̀ fí rí bẹ́ẹ̀. Ní ikádíí, a gbọ́dọ̀ fí kún àlàyé wa wí pé FOA tún máa ní jẹyọ nínú oríṣi èhun alálàjẹ kan (Appositive construction) (Bámgbóṣe 1990). Èyí tilẹ̀ wà lára àfikún àlàyé Awóbúlúyí (2004) láti fí sọ̀ pé FOA kí í ẹ̀ se atóka ibátan, bí bẹ́ẹ̀ kó, kò tún ye kí a máa rí nínú èhun alálàjẹ. Sùgbón àwa kò rí ijẹyọ FOA nínú èhun alálàjẹ bí idí tí kò fí Q' sí ẹ̀ se atóka ibátan.

Lónà kííni tí ọ̀rọ̀ ẹ̀ se lẹ́yin èrò wa pé atóka ibátan ní FOA. Ọ̀n ni ó máa ní fí àjọsepọ̀ tó wà láàárín àpólà ọ̀rọ̀ orúko méjì tí wọn parapọ̀ di àpólà oníbáátan hàn.

Lónà kéjì èrì sántààsì tún ẹ̀ se lẹ́yin pé inú irúfẹ́ ihun kan ní a tí máa ní ba pàdẹ̀: kíkí igbà tí ọ̀rọ̀ orúko dípọ̀ èyàn lásán bá tẹ̀lẹ̀ àpólà iní ní ó tó máa ní jẹyọ.

Lónà kẹta, èrì láti inú èdè miiran fí hàn pé mọ́fíimú yíí wà káákiri, bí ó tilẹ̀ jẹ́ pé ọ̀gangan ijẹyọ rẹ̀ lẹ́ yàtò láti èdè kan sí omíràn: púpọ̀ èdè ní ó jẹ́ pé bí í tí Yorùbá ní wọn nipa pé ní àárín àpólà ọ̀rọ̀ orúko iní àti àpólà ọ̀rọ̀ orúko olóhùn ló tí máa ní jẹyọ. Bẹ́ẹ̀ ní àwọn èdè kan wà tó jẹ́ pé èyin àpólà ọ̀rọ̀ orúko iní àti àpólà ọ̀rọ̀ orúko olóhùn ló tí máa ní jẹyọ. Ohun tó ẹ̀ se pàtáki tí a sí tí ẹ̀ se àkànmọ́lẹ̀ rẹ̀ ní pé, ijẹyọ rẹ̀ pòndandan. Kódà nibi tí a kò bá tí pé é jade nínú atọ̀ geere, ó wà nibẹ̀.

Lónà kẹrin, kò sí ohun tó burú ká sọ̀ pé èhun alálàjẹ pàápàá jẹ́ abala ihun oníbáátan trù' èyí tó wà ní isọrí' (1d) lókè.

Lónà karún-ún, kò jẹ́ tuntún pé FOA tó ní sí ẹ̀ se atóka ibátan tún ní sùyo nínú ihun sántààsì miiran nínú èdè yíí. Àlẹ̀bù sí kọ̀ pẹ̀lú. A ó tún fí èrì láti inú èdè yíí àti èdè miiran gbe àlàyé wa ikeyin yíí lésẹ̀. Ohun tí a lẹ́ sọ̀ ní pa Fàwélí Olóhùn Àárín (FOA) tí a tí ní ẹ̀ se àlàyé rẹ̀ nínú àpilẹ̀kọ̀ yíí nàà ní a lẹ́ sọ̀ nipa Fàwélí Olóhùn Okè (FOO) (Awóbúlúyí 1967). Bí FOA tí ní jẹyọ tẹ̀lẹ̀ àpólà ọ̀rọ̀ orúko olùwà nibi tí ó ní sí ẹ̀ se atóka àsikò afánámóníí (41a), nàà ní a tún rí tó ní sùyo tẹ̀lẹ̀ ọ̀rọ̀ isẹ̀ láti sọ̀ di ọ̀bọ̀rọ̀ (infinitive), (41b).

- (41) a. Èbùn ún dé
b. Mò fẹ́ ẹ̀ se iyan

Ni ede Geesi, irufe ohun ti a so nipa FOA ati FOO yi nana ni waye. Kionsonanti /s/ ni a fe so nipa re. Bi a ti le ri kionsonanti nana leyin ore oruko lati so di ore (42), nana ni a le ri ninu ihun onibaatan gege bi atoka ibatan, (43).

(42) Eyo Ore
 boy boy-s

(43) John 's book

Koda o tun maa ni jeyo gege bi atomu. ipari fun ore ise lati sese kionkodu laaarin ore oruko eniketa. eyo oluwa ati ore ise.

(44) a. I come to school everyday
 b. He come-s to school everyday

Nitori nana, ko si bi ore ti sori ti inaki ko se. Ninu ede Yoruba, eri wa idi lati fi gba pe atoka ibatan ni MPOA ni ihun ipile ko to maa suyo gege bi FOA ni ihun oko. Tayo inu ede Yoruba, eri wa bakan nana. Ju gbogbo re lo, gbogbo ni tiore wa leyin aba ti a da nibi ati alaye ti a fi gba e lese. Airinjina ni airi abuke okere.

4. Iguntle

Ni ibamu pelu ete atimatanna koja inu awujo kan lati le ni imo kun imo, a ti lo abala Girama ti a mo si ihun onibaatan lede Yoruba se alaye koko kan pataki. A ti se agbeyewo ona meji ti a le fi se alaye FOA ti a maa ni se alabapade re ninu apola onibaatan. Ohun ti a ri mu bo nana ni pe eri lati inu ede Yoruba ati Moba ti o je okan lara eka ede re, eri lati inu awon ede miiran ni agbaye ati atileyin tiore fi han dajudaju pe atoka ibatan ni faweli-olahun aarin to maa ni jeyo nibi pupo ni aarin apola ore-oruko ini ati apola ore-oruko olahun. Mofimu asagirama to si ni itumun ninu ihun to ti maa ni jeyo ni. Igbati a ko ba si pe e jade lenu, ohun to fa sababi re ni ofin fonoloji.

Nitori idi eyi ni a se ko aba keji to so pe faweli nana ki i se mofimu atoka ibatan. Alaye keji yen ko ni atileyin ninu ede nana tabi lati inu ede miiran ti a mo. O si tun tako ohun ti tiore faramo pe ti ore oruko meji ba wa ninu ihun ini tabi olahun, o ye ki a ri

mofimu ti o maa so nipa ajosepo to wa laarin won ko si tun le so awon ore oruko meji nana po.

Ni ipari, a fe da aba kan pelu eri ti a ti fidi re mule pe FOA ni itumun ati ise to ni se ninu apola ibatan. Aba nana ni pe ki a bere si fi mofimu ibatan han laaarin ore oruko ini ati ore oruko olahun ninu akoto Yoruba. Gege bi apeere, ki a bere si maa ko iwe e Tunde dipa, iwe Tunde ti a ri ko bayii. Bi aba yi ba wole ko si ani ani pe o maa koju okan ninu isoro to ri dojuko awon ti ki i se omo Yoruba sugbon ti won ni ife lati maa ko ede Yoruba sila.

Iwe itokasi

- Ajiboye Oladiipo. 2005. Topics on Yoruba nominal expressions. Ph.D. dissertation. University of British Columbia, Vancouver Canada
- Ajiboye, Oladiipo. 2004a. The syntax and semantics of Yoruba Bare Nouns. Department of Linguistics seminar series. University of British Columbia.
- Ajiboye, Oladiipo. 2004b. The syntax of Yoruba genitive construction. 35th Annual Conference of African Linguistics. Harvard University, Boston.
- Ajiboye, Oladiipo, Rose-Marie Déchaine, Bryan Gick and Douglass Pulleyblank. 2004. Disambiguating Yoruba Derived and Non-derived Mid tone Interface between Phonetics, Phonology and Syntax. Ms. University of British Columbia
- Ajiboye, Oladiipo. 1991. Atunyewo fonoloji Moba. Moba phonology revisited. Master thesis. University of Ilorin, Ilorin, Nigeria.
- Akinlabi, Akinbiyi. 1985. Tonal underspecification and Yoruba tone. Doctoral dissertation, University of Ibadan, Nigeria.
- Akinlabi, Akinbiyi and Mark Liberman. 2000. The tonal phonology of Yoruba clitics. In B. Gerlach and J. Grijzenhout, eds. *Clitics in Phonology, Morphology and Syntax*. Amsterdam: John Benjamins.
- Alexiadou, Artemis and Chris Wilder, eds. 1998. *Possessors, predicates and movement in the Determiner Phrase*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Awobuluyi, Oladélé. 2004. On the so-called Genitive Morpheme in Standard Yoruba, read at the 24th WACL, University of Ibadan, Nigeria. August 1-6.

- Awobuluyi, Oládélé 1982. Vowel Assimilation in Yorùbá in Yorùbá. Paper presented at the 15th West African Languages Conference. University of Port Harcourt, Nigeria.
- Awobuluyi, Oládélé 1967. High Tone Syllable in Yorùbá. Bámgbosé, Ayò. 1990. *Fonoloji àti Gíràmà Yorùbá*. Ibadan: University Press.
- Chomsky, Noam 1981. *Lectures on Government and Binding*. Dordrecht: Foris.
- Déchaine, Rose-Marie. 2001. On the left edge of Yorùbá complements. *Lingua* 111: 81-130.
- Haegeman, L. 1991. *Introduction to Government & Binding Theory*. New York: Blackwell.
- Mühlbauer, Jeff. 2004. The semantics of possessor relations in Nèhiyawéwin. Ms. University of British Columbia.
- Partee, Barbara and Vladimir Borschev. 1999. Possessives, favorite and Coercion. In Anastasia Riehl and Rebecca Daly, eds. *Proceedings of ESCOL99* 173-190. Ithaca, New York.
- Pulleyblank, Douglas. 1986. *Tone in Lexical Phonology*. Dordrecht: Reidel.
- Pulleyblank, Douglas. 1988. Vocalic underspecification in Yorùbá. *Linguistic Inquiry* 19:233-270.
- Radford, Andrew. 1997. *Syntax: a minimalist introduction*. Cambridge: University Press.
- Roberts, Ian 1997. *Comparative Syntax*. London: Arnold.
- Siloni, Tal. 1997. *Noun phrases and nominalizations: The syntax of DPs*. Dordrecht: Kluwer.
- Vergnaud, J.R., and M. L. Zubizarreta. 1992. The definite determiner and the inalienable constructions in French and English. In *Linguistic Inquiry* 23:595-652.

ÌṢẸ FÁWÈLÌ OLÓHÙN ÀÁRÍN INÚ ÀPÓLÀ ONÍBÁÁTAN YORÙBÁ: A REJOINDER

Ọladele Awobuluyi*

Abstract

The paper under review fails to invalidate Awobuluyi (2004/2008), as it merely brandishes theory along with unsubstantiated claims, not realizing that the fresh data contained in it actually completely undermine its stand.

1. Introduction

It is a widely known and accepted fact that, in Standard Yoruba, a mid tone syllable with the same non-tonal features as any vowel occurring immediately to its left invariably surfaces between any two NPs in genitival relationship if and only if the second NP is consonant-initial, as in

(1) ilé e Kùnlé 'Kunle's house'

(All the numbered examples in this rejoinder are exactly as in the paper under review.) It is also a widely known and accepted fact that, barring hesitation on the part of the speaker, no mid tone syllable of any kind is audible between two such NPs if the second of them is vowel-initial, as in

(10) a filà ògá 'the boss's hat/cap'

The paper under review affirms categorically that, in the Mòbà dialect of Yoruba also, no mid tone syllable is ever audible in genitival constructions like (10a) in which the second NP is vowel-initial. The specific example cited in support of that observation is

(14) b filà Òjò 'Ojo's hat/cap'

Given these facts of the language, Awobuluyi (2004), now more widely available as *Àfikún* (Appendix) 111 in 'Awobuluyi (2008), argued that the mid tone syllable in (1) could not be a

* Adekunle Ajasin University, Akungba, Ondo State, Nigeria.